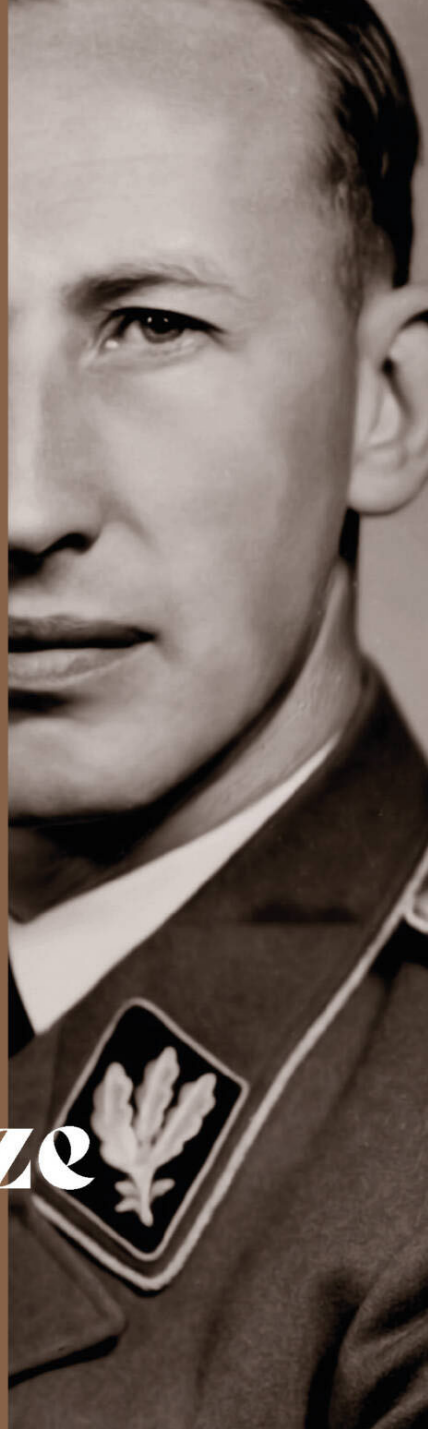

P
R
O
S
T
O
R

Hellmut G. Haasis

Smrt v Praze

Atentát na
Reinharda Heydricha

**P R
O S T
O R**

P R
O S T
O R

Smrt v Praze

edice Dokumentární próza

P R
O S T
O R

Hellmut G. Haasis

Smrt v Praze

Atentát na
Reinharda Heydricha

přeložila Zlata Kufnerová

Praha | 2024

Originally published under the title
Hellmut G. Haasis: Tod in Prag

© Hellmut G. Haasis 2002

© Edition Nautilus

Czech edition © PROSTOR 2024

Translation © Zlata Kufnerová 2004

ISBN 978-80-7260-613-9

KDO DNES CESTUJE DO PRAHY, naráží všude v historii města na pozoruhodné Němce. Jen poslední německý vládce na Hradčanech hraje v tomto poznávacím programu spíše roli strašidla. Německé turistické průvodce se o něm zmiňují v nejlepším případě jen jaksi mimochodem a téměř nikdy neuvádějí místo jeho smrti: ostrou zatáčku v předměstské Libni. Reinhard Heydrich, v letech 1941–1942 říšský protektor na Hradčanech, se narodil v roce 1904 v Halle nad Sálou. Jeho rodiče smýšleli nacionalisticky, ale nikoli antisemitsky. Po maturitě nastoupil dráhu námořního důstojníka, v roce 1931 byl z námořnictva propuštěn kvůli záležitosti s ženitbou, která se nikdy nevysvětlila. Protože Heydrich nedokázal žít bez uniformy, vzápětí vstoupil do SS. Prostřednictvím kontaktů, které měla ve straně jeho žena, dostal v Mnichově od Himmlera za úkol vybudovat pro SS tajnou službu, zvanou SD (*Sicherheitsdienst*, Bezpečnostní služba).

V roce 1933 ho bavorská nacionálněsocialistická vláda povolala na mnichovské policejní prezidium jako vedoucího politického oddělení. Jako šéf úřadovny gestapa v Berlíně v roce 1934 centralizoval Politickou policii. V roce 1939 založil německou policejní centrálu, Hlavní

Portrétní snímek osmatřicetiletého Heydricha, 1942.

říšský bezpečnostní úřad (*Reichssicherheitshauptamt*, RSHA). Se svými policejními oddíly zahájil téhož roku na Východě vyhlazovací tažení proti Židům a domácímu obyvatelstvu, od roku 1941 organizoval masové popravky východoevropských Židů. V září 1941 ho Hitler poslal do Prahy jako říšského protektora, aby zlomil odpor Čechů.

Ihned po Heydrichových prvních popravách českých vězňů rozhodl prezident československé exilové vlády v Londýně Edvard Beneš o odstranění Heydricha atentátem. Volba Benešovy tajné služby padla na Slováka Jozefa Gabčíka a Čecha Jana Kubiše. Oba byli vyškoleni v Anglii sabotážní organizací SOE (*Special Operations Executive*, Oddělení pro zvláštní operace). Koncem prosince 1941 seskočili oba partyzáni z anglického letadla nedaleko Prahy a národně uvědomělé nekomunistické podzemí ve městě se jich ujalo.

Po dlouhé měsíce nebylo možné atentát kvůli přítomnosti značného množství příslušníků SS uskutečnit. Šance pro atentátníky se objevila, až když se Heydrich o Velikonocích 1942 přestěhoval i s rodinou z Hradčan na zámek, vzdálený od Prahy asi 11 kilometrů. Své každodenní cesty autem do Prahy podnikal i přes četná varování vždy v otevřeném mercedesu a bez ochranky. Odpovídalo to Heydrichovu psychologickému profilu. Pokud si chtěl zachovat svou pověst bojovníka a čest sportovce – Heydrich byl nějakou dobu nejlepším německým šermířem šavlí –, nevyločoval ve válce riziko smrti ani pro sebe.

Dne 27. května 1942 ho zasáhl protitankový ruční granát moravského selského synka Kubiše, 4. června zranění podlehl, 9. června byl pohřben na berlínském Hřbitově invalidů.

Tato kniha sleduje stopy atentátu, které jsou zaple-
velené legendami, a rekonstruuje, co se v Praze v létě
roku 1942 skutečně událo. Chtěla by přispět k objasně-
ní jedné důležité kapitoly historie evropského odboje,
jejíž jednotlivosti je možné v plném rozsahu zjišťovat
skutečně až po otevření východoevropských archivů
po roce 1989.

1. Mladý zlý bůh smrti. Psychologický profil

PO STÁTNÍM POHŘBU REINHARDA HEYDRICHA musela SD, tajná služba složky SS, s překvapením konstatovat, že „plný význam Heydrichovy osobnosti pro Německou říši si nejširší masy plně uvědomily, až když mu byl propůjčen nejvyšší stupeň Německého řádu“.¹ O Heydrichových krvavých stopách v kulisách režimu násilí nemohla veřejnost nic vědět. Vlastně to byl do té doby kdosi neznámý, zdálo se, že stojí v Himmlerově stínu, že je subalterní figurkou v druhém sledu SS.

Dokonce ani vůdčí orgány v zahraničí nevěděly o mnoho víc. Švýcarská zpravodajská služba a policie si všimly Heydricha až v roce 1941, když na sebe upozornil svým slepě zuřivým pražským terorem, a přitom již dříve zosnoval zákroky proti německým emigrantům v zahraničí. V roce 1935 zjistila basilejská justice v odvážném procesu, že Heydrich tahal za drátky při jednom únosu, totiž při únosu německého židovského novináře Bertholda Jacoba. Pracoval ovšem – naštěstí – nedbale a po prohraném soudním řízení v Haagu musel nechat odvláčeného novináře vycestovat

1/ H. Boberach (ed.), *Meldungen aus dem Reich*, sv. 10, Hersching 1984, str. 3804.

do Švýcarska. Heydrich stál tiše v pozadí, neboť na to, aby evropští sousedé žasli a aby se báli, bohatě stačili ti hlasití z hnědého panstva.

Po válce se tento mrtvý stal historickou postavou: jako šéf policie, gestapa, Kripa (Kriminální policie), SD, Hlavního říšského bezpečnostního úřadu, ale především jako organizátor holokaustu. Obrysy jeho osobnosti však zůstaly podivně neostré. Dokonce i jeho smrtelné zranění v ostré zatáčce poblíž Vltavy vymizelo i s přesnými okolnostmi většinou z paměti, zdálo se, že zajímavé zůstává již jen datum. Že by okolnosti smrti tak hrůzného nacionálněsocialistického funkcionáře byly bezvýznamné? Atentát na jeho osobu byl přinejmenším úspěšný, byl to útok na jednoho z nejvyšších nacistických vůdců. Heydrich se považoval za třetího muže v Hitlerově říši, a nechal se proto vozit po Praze autem s číslem SS 3.

Není divu, že se po válce objevila potřeba dohnat ztracené. Elisabeth Wiskemannová, za války tisková atašé anglického velvyslanectví v Bernu, zvolila malebný výraz „tvář padoucha“,² Hans Bernd Gisevius hovořil o „vraždícím holomkovi“.³ Joachim C. Fest ho přizdobil démonizací: „V Reinhardu Heydrichovi jako by se nacionální socialismus setkal sám se sebou.“⁴ To, co následuje, je cosi jako fejeton šéfredaktora, spíše náladové líčení než vysvětlení: „Byl to člověk jako šleh bičem, ve

2/ E. Wiskemannová, *Erlebtes Europa. Ein politischer Reisebericht 1930 bis 1945*, Bern/Stuttgart 1969, str. 81.

3/ H. B. Gisevius, *Cesta do pekla*, Praha 2009, str. 148.

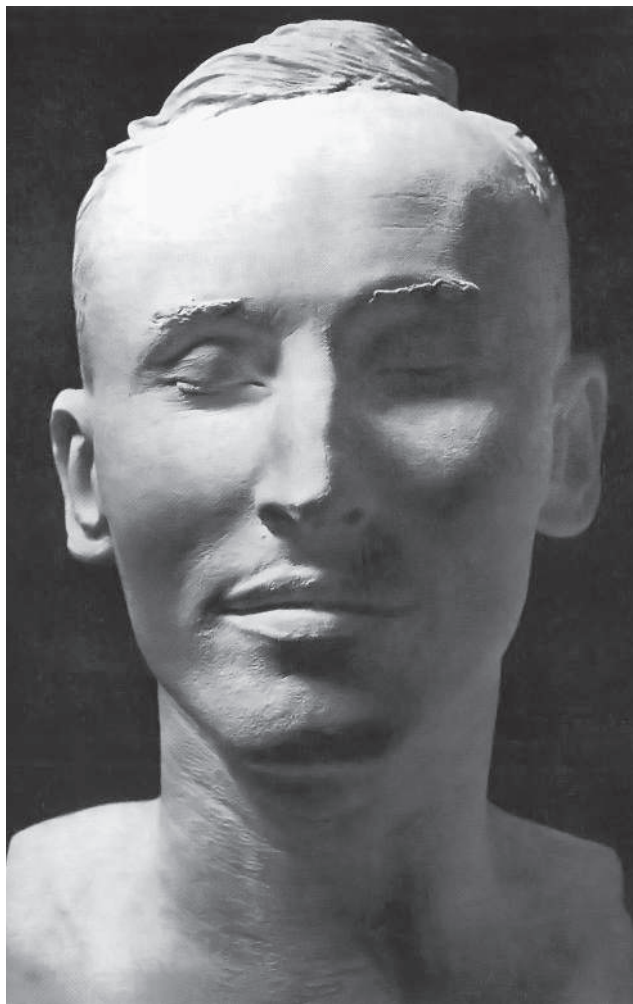
4/ Tento a následující citát: J. C. Fest, *Das Gesicht des Dritten Reiches. Profile einer totalitären Herrschaft*, Mnichov 1963, str. 139.

svém luciferském citovém chladu, ve své amorálnosti a neukojitelné touze po moci byl srovnatelný jen s velkými zločinnými postavami renesance.“ Na jevišti sám ďábel osobně.

Zločinné vládce italské renesance vše připomínalo i berlínskému kriminálnímu radovi dr. Bernhardu Wehnerovi, když spatřil po vyšetřování kriminální policie v Praze Heydrichovu posmrtnou masku. Tato tvář prý vykazovala „klamavé rysy nadpozemského zduchovnění a nekonečně zkažené krásy, jako u nějakého renesančního kardinála“⁵ Proti takovým výletům do říše estetiky se atentát nemohl dlouho prosadit. V Heydrichově životopisu od Edouarda Calice, který se nechává unášet fantazií, najdeme o útoku deset řádků, u Joachima C. Festa devět.

Odkud se tedy u Heydricha vzaly podněty k jeho bezpříkladné kariéře? Vždyť nejenže vybudoval nejbrutálnější policejní aparát Evropy, táhl také se svými oddíly SD a gestapem v širokém krvavém řečišti Evropou a podléhal mu Adolf Eichmann. Heydrich je záhadou, která byla deformována po desetiletí trvající debatou o jeho údajné židovské krvi. Tím Němci odstartovali rafinovanou sebeobranu: organizátor masového vraždění byl puzen svým – byť i malým – podílem židovské krve. A zvláště nemilosrdně postupoval právě proto, aby tuto skutečnost zatajil. Tak tedy rasista jako oběť vlastní příslušnosti k podřadné rase? Heydrichův dědeček Süß, o něhož se mělo jednat, ve skutečnosti vůbec nebyl se svým vnukem pokrevně spřízněn, a kromě

5/ „Das Spiel ist aus – Arthur Nebe, Glanz und Elend der deutschen Kriminalpolizei“, v: *Der Spiegel*, roč. 1950, č. 6, str. 28.

Heydrichova posmrtná maska.

toho zcela jednoznačně nepocházel ze židovské rodiny. Heydrichova skutečná babička si vzala tohoto Süße až při druhém sňatku, kdežto Reinhard pocházel z linie jejího prvního manželství. V mládí se mu kvůli údajnému židovskému dědečkovi sice vysmívali, ale jemu to vadilo čím dál méně.

Heydrichovu hnací sílu můžeme pochopit teprve tehdy, když se obrátíme k jeho duševnímu rozpoložení a ke kořenům jeho životopisu. Zde je klíč k pochopení toho, proč měl dispozice stát se jak zločincem velkého formátu, tak i odvážným, smrti pohrdajícím králem Slunce z Hradčan.

V domě rodičů byl Heydrich vystaven hned od počátku protikladným vlivům. Narodil se v roce 1904 v Halle nad Sálou, kde jeho otec vlastnil soukromou hudební školu a komponoval též opery. Do rodiny docházeli zcela samozřejmě Židé, které otec se svým hereckým nadáním humorně karikoval. Rodina byla císařsky vlastenecká, ale nikoli antisemitská. Heydrichova matka bývá popisována jako úzkoprsá katolička, vychovaná v klášteře v Luganu, a tvrdá žena.

Reinhardovy ponižující zkušenosti začaly ve škole, kde ho spolužáci z různých důvodů trápili. Aby se tomuto ponižování bránil, ctižádnostivě usiloval o vyniknutí v různých směrech; bifloval a stal se nadprůměrným žákem, většinou byl primusem třídy. Tělesnému nátlaku svých trapičů se snažil uniknout sportem, tvrdostí, v níž neměl soucit ani sám se sebou, a také pomocí hudby. Ve hře na housle se dopracoval až k virtuóznímu a citovému vyjádření, jímž si později získal svou ženu Linu.

Proti svému nepřátelskému okolí se zaštiťoval arogancí a vyžíval se v elitářských úvahách. Protože byl

osamělý, stáhl se do vlastního světa. Navenek byl pro něho důležitý jen bezohledný konkurenční boj, stravovala ho ctizádost být všude nejlepší. Zůstat druhý pro něho znamenalo trpký zážitek. Vytvořil si vlastní hodnotovou stupnici, jejímž těžištěm byla tvrdost a výkon. Když ho přísná matka vyplácela, ani nehlesl. A aby ji zesměšnil, požádal nakonec ještě o ránu navíc: byl to úděsný cynik. K jeho sebevýchově patřily i zkoušky odvahy. Tak třeba jednou o přestávce vylezl na hřeben střechy školní budovy.

Vedle všeho trápení sebe sama ho soužil také komplex méněcennosti, který snad zpočátku živily posměšky, že je údajně Žid. Protože byl spíše útlejší postavy, dostával ve škole často výprask. Vysmívali se mu i pro jeho příliš vysoký hlas, fistuli, která ještě za pražského pobytu působila při jeho imponující, atleticky trénované postavě spíše komicky. Heydrich vyznával proti posměškům ve škole zásadu: „Já jim ukážu.“⁶ Proto tolik sportoval. A tak v něm narůstal sklon k pomstychtivosti, který vytvářel půdu pro dlouhodobé kampaně odplaty. Stačilo mu jen vsugerovat úhlavního nepřítele: Židy.

Heydrichova záliba v elitářství a sklon k dobrodružství vedly k tomu, že si v roce 1922 po úspěšné maturitě vybral námořnictvo. Rodina byla pyšná: s budoucím námořním důstojníkem měla pocit, že patří k lepším kruhům. Námořním kadetům však Heydrich připadal spíš jako komická figurka: vysoký, vyzáblý, samá ruka, samá noha, s kostnatou hlavou, obrovským nosem

6/ G. Deschner, *Reinhard Heydrich. Architekt totální moci*, Praha 2003, str. 24.

a ustupujícím čelem. A jaké měl oči! Navíc Heydrich ještě lehce šilhal.

U námořnictva se mu pro jeho typicky nordickou postavu dostalo přezdívky „blondatý Siegfried“, kvůli druhému dědečkovi mu také říkali „blondatý Mojžíš“ a pro jeho hudební nadání „Mojžíš Händel“.⁷ Kamarádi od námořnictva sršeli nápady a byli sprostí. Záludný mužský svět, od něhož Heydrich mnohé převezme, aby to „ukázal těm ostatním“ – později „nepřátelům Říše“.

Nechtěl se poddat, zatnul zuby, rozvíjel v sobě nejvyšší tvrdost a hledal útěchu u svých houslí. Dostatečné vyvážení nacházel ve sportu, v němž byl úspěšnější než ostatní: pěstoval šerm, plavání, plachtění, střelbu, jízdu na koni, terénní běh. Byl vybrán do reprezentačního mužstva námořnictva pro pětiboj. Posměšky pak dále slábly, když byl představen námořnímu důstojníkovi Wilhelmu Canarisovi – pozdějšímu legendárnímu šéfovi vojenské kontrarozvědky – a býval pravidelně zván, aby spoluúčinkoval na jeho domácích koncertech.

Kariéra u námořnictva náhle skončila v roce 1931, když se Heydrich nechtěl podrobit čestnému soudu. Nedodržel prý slib manželství. Dodnes je o tom známo jen málo spolehlivých informací. Jisté je jen to, že Heydrich neprojevil vůči vysoké honoraci patřičnou pokoru. A tak byl potupně propuštěn z námořnictva a jeho vojenská kariéra se ocitla v troskách. Jako zpravodajský důstojník složil zkoušku na výtečnou. Nyní naopak mohl uprchnout již jen domů.

Lesk elity a především uniforma mu však chyběly, chtěly prostě být vojákem. Když brzy nato dostal nabídky

7/ Tamtéž, str. 28.

k plnění dalších úkolů, uraženě je odmítal, i když to byla lépe placená zaměstnání, jako třeba místo učitele plachtění. Přitahovala ho jen uniforma. Syn jedné kmotry, svobodný pán Friedrich Karl von Eberstein – později generál SS a mnichovský policejní prezident – se stýkal s Himmlerem. Díky němu byl Heydrich v roce 1931 pověřen úkolem vybudovat pro SS zpravodajskou službu, pozdější SD. Místo bylo nejisté, činnost před rokem 1933 nebezpečná, plat zůstával dlouhou dobu špatný a nepravidelný, ale patřila k tomu alespoň uniforma, která jiné lidi děsila: z černé látky s umrlčí lebkou. A SS, kam Heydrich vstoupil až na naléhání své nevěsty, byly přinejmenším určitá elita.

Prostřednictvím rodiny své ženy Liny von Osten z Fehmarnu se Heydrich ocitl v nacistických kruzích. Lina vstoupila do strany již v osmnácti letech, ještě než se seznámila s Reinhardem Heydrichem. Pro něho měla politika do té doby jakousi nepříjemnou příchut', pro námořního důstojníka mu připadala nevhodná. Přece však se již v prosinci 1932 ženil jako řádný nacist: se špalírem SA-manů v náhradních uniformách, protože SA byly zakázány, s praporem s hákovým křížem a s Písni Horsta Wessela ve varhanním provedení. Evangelický farář byl rovněž nacist. Heydrich viděl, že byl přijat do nového světa, který mu připadal prodchnut duchem modernosti a elity.

Vyhazov z námořnictva ho naučil jednomu: chceli to podřízený někam dotáhnout, musí absolutně poslouchat. A tak se držel v Himmlerově stínu, vybudoval pro něho vlastní tajnou službu SS a nezoufal si nad primitivními začátky: jediná kancelář, téměř bez spolupracovníků, bez vlastního psacího stroje a často bez

peněz – jeho žena nezřídka vařila „ajntopf“, aby se budoucí vládci Evropy vůbec trochu najedli.

Převzetí moci Hitlerem nevyneslo Heydricha ihned nahoru, 30. leden 1933 neznamenal pro SD žádnou změnu. Heydrich zůstal jen světélkem, omezeným na bavorskou centrálu gestapa v mnichovském Wittelsbašském paláci. Když jel do Berlína, aby se s Kurtem Daluegem radil na pruském ministerstvu vnitra v policejních otázkách, byl neustále blokován už u telefonu, vyšší vůdcové SS si Heydrichova názoru nijak necenili.

V únoru 1933 byl na Druhou mezinárodní konferenci o odzbrojení v Ženevě vyslán právě Heydrich. Tam se prohřešil proti diplomatickým zvyklostem tak vehementně, že ho musel německý velvyslanec poslat domů. Znovu si totiž zopakoval kousek z mladistvých let – v noci vylezl na střechu hotelu a vztyčil tam obrovskou, krvavě rudou vlajku s hákovým křížem.

Stará bavorská vláda stále ještě kladla Hitlerovým mocenským nárokům odpor. Když NSDAP nezískala ve volbách 5. března 1933 v Bavorsku absolutní většinu, naléhali Bavoři na Hitlera v Berlíně, aby jmenoval státním komisařem pravicového radikála rytíře Franze von Eppa. Hitler poslal 9. března telegram, v němž toto jmenování ohlašoval. Aby Heydrich urychlil převrat, zaútočil s úderným oddílem SS a s namířenou pistolí na mnichovský telegrafní úřad a vynutil si vydání telegramu. Ještě téže noci utvořil von Epp novou vládu, s nacistickým župním vedoucím jako ministrem vnitra a s Himmlerem jako mnichovským policejním prezidentem. Heydrich získal téže noci svůj první úřad: vedení politického oddělení na policejním prezidiu (odd. VI).

Svému cíli, centralizovat policii v celé Říši a sám ji

řídít, se Heydrich přiblížil až v roce 1934, když byl 22. dubna povolán do Berlína do vedení úřadu tajné státní policie, gestapa. Tak se mohl spolupodílet hned na prvním masakru, na krvavé lázni dne 30. června 1934 proti vedení SA v čele s Röhmem. Člověk by očekával rozpaky: Ernst Röhm, šéf SA, se o rok dříve stal kmotrem Heydrichova prvního syna. Mezi Heydrichem a Röhmem nebyly nikdy žádné rozpory, oba si tykali. Odstranění Röhma, Hitlerova starého spolubojovníka, a celého vedení SA bylo podmínkou wehrmachtu pro to, že bude podporovat Hitlera při budování absolutní moci. Heydrichova spoluúčasť se týkala především mašinerie gestapa. Seznamy se jmény, která bylo třeba 30. června „vyřídit“, šly přes jeho psací stůl. Tím všechno získávalo zdání legality. Heydrich zde byl „pouhým zprostředkovatelem příkazů“,⁸ přesto však výsledkem bylo 200 mrtvých.

Hlavním terčem jeho nenávisti byl tehdy ještě politický katolicismus. Tak nechal Heydrich zastřelit katolického ministerského radu Ericha Klausenera, bývalého šéfa Katolické akce, který nebyl na seznamu smrti, a když jeho vrah přišel podat zprávu, přikázal mu, aby mrtvému vtiskl do ruky pistoli. Jako ve špatné detektivce. Heydrich sám nazýval takovou vražednou kampaň, jakou byl Röhmův masakr, pouze „opatřením“. Zahlazování stop slovy patřilo k charakteristikám jeho panování právě tak jako technická dokonalost provedení.

Do uzavřeného světa policie, která se od této chvíle začala prudce rozpínat, nahlédl jeden cizinec, Švýcar, a byl to hrůzostrašný pohled. Carl Jacob Burckhardt,

8/ G. Deschner, *Reinhard Heydrich*, str. 115.

basilejský politik a diplomat, profesor historie v Ženevě, byl v roce 1935 pověřen Mezinárodním výborem Červeného kříže choulostivým úkolem navštívit koncentrační tábory v Německu a podat zprávu o tom, jak se tam zachází s vězni.

V říjnu přijíždí Burckhardt do Berlína.

O Heydrichovi ví švýcarský host jen to, že se policejní šéf „vyznamenal při Röhmově aféře“.⁹ Nyní jsou oba pozváni vévodou von Coburgem na večeři. Již před Heydrichovým příchodem hovoří všichni „jen tlumeně“. Následující Burckhardtovo líčení patří k nejcharakterističtějším svědectvím o nacistickém prostředí.

„Pak se rozlétly dveře a objevil se Heydrich v černé uniformě, kterou jsem tehdy uviděl poprvé, štíhlý, světlollasý, se dvěma zcela rozdílnými polovinami ostré, bledé, asymetrické tváře, z níž se dívaly mongolské oči. Řízně a přitom pružně a morbidně vstoupil tento slavný kat do vévodova salonu. U stolu jsem měl Heydricha po levici. Všiml jsem si jeho rukou, preraphaelistických liliovitých rukou, stvořených k pozvolnému škrcení.“

Heydrich napadl bez jakéhokoli úvodu Švýcarsko, že prý tam vládou svobodní zednáři. Burckhardt chce vědět, jak prý si to Heydrich představuje. „Svobodní zednáři jsou nástrojem židovské pomsty, úplně vzadu v jejich chrámech stojí šibenice před černým závěsem, který zahaluje nejsvětější svátost, jež je přístupná jen nejvyšším zasvěcencům, za závěsem je již pouhé slovo Jahve, to jediné jméno, jež je dost výmluvné.“ Kdyby však oni, nacionální socialisté, zanikli, slavili by svobodní

9/ Tento a následující citáty: C. J. Burckhardt, *Meine Danziger Mission 1937–1939*, Mnichov 1960, str. 53n.

zednáři „orgie krutosti, vedle nichž by přísnost Adolfa Hitlera vypadala velice umírněně“. Je cítit, že Heydrich má vůči cizinci potřebu se ospravedlňovat. Volí však taktiku šermíře: prudký výpad.

Burckhardt tuší, že s Heydrichovou osobností není něco v pořádku. „Měl jsem pocit, že se dívám na člověka řítícího se dolů, který se snaží zachytit skalního převisu.“ Heydrich se projevil jako infantilní osobnost, jež si představuje svět prostě jako spiknutí, a tento nesmysl vůči zahraničnímu vědci bez váhání hájí.

Po večeri spolu Heydrich a Burckhardt hovoří sami ve vedlejší pokoji. „Heydrich vrhl bleskurychlý pohled doprava a doleva, na záclony – ze zvyku –, pak se na mne poprvé na vteřinu podíval. Hleděly na mne dvě osoby současně...“ Burckhardt byl znejistěn Heydrichovým šilháním i jeho agresivní blízkostí, a zmocnil se ho nepříjemný, odmítavý pocit.

Heydrich chce Burckhardtovi povolit návštěvu jen těch koncentračních táborů, které sám navrhne. Žijí tam totiž zločinci, kteří by při rozhovoru beze svědků všechno překroutili. „Vůdce bojuje proti světovému nepříteli, (...) my musíme svět zachránit před duchovní a morální zkázou.“ Tato dětinsky krutá povaha trpěla velikášstvím. Návštěva ze Ženevy trvá úspěšně na tom, že navštíví nejprve tábor podle vlastního výběru a pak ty, které jí navrhnou nacisté. Tak se stane, že jedním z těch, s nimiž bude Burckhardt hovořit, je i Carl von Ossietzky.

Rozloučení inscenuje Heydrich jako směs výhrůžek a doznání. „Heydrich se přede mne postavil, zahleděl se mi přes levé rameno a stísněně řekl: ‚V zahraničí nás považují za krvavé psy, že?‘ A poté: ‚Pro jednotlivce je to skoro příliš tvrdé, ale my musíme být tvrdí jako

žula, jinak dílo našeho vůdce ztroskotá, mnohem později nám pak za to, co jsme na sebe vzali, budou děkovat.“

Po dvou dnech si má Burckhardt vyzvednout v sídle gestapa na berlínské Prinz-Albrecht-Straße povolení k návštěvě táborů. Heydrich mu s požitkem ukazuje „své muzeum“, infantilní strašidelnou říši, která nás vede do hlubin Heydrichova hrůzného duševního života.

V první místnosti muzea prý lze najít v seznamech všechny svobodné zednáře na světě, informuje pán domu basilejského historika. Ve druhé místnosti, „vyložené černou látkou“, vládne „úplná tma“, záměrně tam nejsou žádná okna. „Heydrich rozsvítil fialové světlo, načez se z přítmí pomalu vynořovaly nejrůznější zednářské kultovní předměty. Heydrich procházel místností, v sinavém světle mrtvolně bledý, a hovořil o světovém spiknutí, o stupni zasvěcení a přirozeně o Židech, kteří na špičce hierarchie okultně vedou všechno ke zkáze veškerého života. Následovaly úzké místnosti s nízkým stropem, čím dál pochmurnější, jimiž jsme mohli projít jen sehnutí. Byly v nich kostry, které se automaticky pohybovaly a kostnatýma rukama chytaly návštěvníka za rameno.“

Nebýt onoho místa, hrůzného hostitele a oné okázalosti, dalo by se to všechno považovat za klukovský žert. Koncepce v sobě rozhodně měla cosi groteskně dětinského, jakousi směs uličnictví a trapičství. Z tohoto setkání v Berlíně si Burckhardt odnesl dojem, že Heydrich je „mladý zlý bůh smrti“.

Poté co začal v Berlíně v roce 1934 s centralizací policie, vyvinula se u Heydricha neukojitelná touha po moci. Své Politické policii, kterou založil v Bavorsku, chtěl podřídit i vznikající koncentrační tábory. Když to

Himmler nepovolil, zabudoval Heydrich do táborů alespoň jakési „politické oddělení“, které podléhalo přímo gestapu, a tudíž osobně jemu. Nyní konečně rozhodoval o tom, kdo půjde do tábora a kdo se z něho zase dostane. Přes tyto politické spojovací vazby mohl kontrolovat esesmany. Tak se mohlo stát, že mlátící a vraždící lidé od SS byli gestapem voláni k odpovědnosti. Podivné záahy, jako kdyby se byl Heydrich zajímal o blaho vězňů. Jenže jeho morálka, pokud lze o něčem takovém vůbec hovořit, nevycházela z jakýchkoli zásad, nýbrž cíleně mířila jen k jeho stále se rozšiřující moci.

K Heydrichovým rozhodujícím prostředkům patřilo i to, že v jiných vyvolával strach. Tak poslal hned v roce 1933 nespočet členů bavorské agrární strany do koncentračního tábora Dachau a teprve po měsících je zase propustil. Jeho cílem bylo šířit atmosféru strachu. Po atentátu Georga Elsera na Hitlera v roce 1939 Heydrich navrhl, aby se jako obdoba Röhmovy krvavé lázně prostě postavilo ke zdi 400 bavorských monarchistů. To bylo příliš i pro Hitlera, který chtěl vědět, kdo vězel za Elserovou časovanou bombou. Toto však Heydricha nezajímalo, on nebyl žádný kriminalista. Jeho fascinovalo technokratické plánování teroru, jak je měl přivést k dokonalosti v Praze – byl inženýrem hrůzy.

Heydrichova touha po moci vedla k tomu, že hromadil své funkce; stále ještě se v bezpečnostním aparátu pohyboval někdo, kdo mu nepodléhal. Kontrarozvědná činnost wehrmachtu pod Canarisem byla Heydrichovi trnem v oku, začlenění vojenské tajné služby se stalo již jen otázkou času. V roce 1940 se Heydrich nechal jmenovat šéfem Mezinárodní kriminálně-policejní komise – pozdějšího Interpolu. Zatímco vůči zahraničí se

chvástal preventivním bojem proti zločinu, jeho úderné policejní jednotky již nerušeně vraždily desetitisíce lidí v Polsku. Tohle se Interpolu netýkalo, ten mlčel a pronásledování vrahů bojkotoval až hluboko do sedmdesátých let.

Heydrich důsledně rozšiřoval katalog nepřátel státu. K těm patřil postupně „každý, kdo působí proti národu, straně a státu, jejich světonázorovým základům a jejich politickým aktivitám“.¹⁰ Tendence tím byl míněn každý politicky uvědomělý občan. Úloha policie spočívala v začleňování jednotlivců do „národního společenství“. Kdo se nezařadil, patřil jako „škůdce národa“ do koncentráku. Heydrichovou utopií byl perfektně fungující policejní stát, vedený rasovou elitou, muži z SS.

Heydrich také trpěl komplexem všemohoucnosti. Protože díky svým znalostem tajných informací z SD a z gestapa každého daleko předčil, byl považován za odborníka, který všechny převyšuje a jemuž se všichni musí podřídit. Když se někdy dopustil chyby nebo mylného odhadu, vnesl do hry odkudsi z pozadí nový materiál, a to natolik nekontrolovatelný – protože to bylo tajné –, že se mu nikdo nemohl dostat na kobytku. I své nejužší spolupracovníky udržoval ve vzájemné izolaci, veškerá strategie a všechny informace se soustřeďovaly jen u něho. Ve své organizaci budoval přísně hierarchickou strukturu. Každý měl být na něm závislý. Kdo hledal informace napříč odděleními, aniž k tomu měl pověření, se setkal s nebezpečnou nedůvěrou: byla to

10/ Citát spolupracovníka, který přesně znal Heydrichovy záměry, G. Deschner, *Reinhard Heydrich*, str. 95.

konspirace, kterou Heydrich nikdy nepromíjel a trestal ji vyloučením.

Aby upevnil svou moc a byl neustále rozhodující krok před svými konkurenty, vrhl se Heydrich na archivní činnost. Gestapo sbíralo informace o každém, kdo byl jen trochu nápadný. Ve své kartotéce zaměstnával Heydrich 250 úředníků. Vyhodnocování a použití údajů patřilo jen do jeho kompetence. Osobně založil tajné spisy o nacistickém vedení, například o inspektorovi koncentračních táborů, také o Himmlerovi, ba dokonce i o Hitlerovi. Jeho sběratelská vášeň vedla k tomu, že převážila i nad životně důležitým smyslem pro podřízenost.

Pokud jde o archivy, projevila se u Heydricha doslova sběratelská mánie. Když se během „křišťálové noci“ v roce 1938 dozvěděl, že je v kolínské synagoze cenný židovský archiv, chvatně pověřil Heinricha Müllera, jemuž se říkalo Gestapo-Müller, aby tento drahocenný materiál ihned zajistil. Antisemita hnědý až pod kůži by se toho spíš štítíl a nechal by ty „rasově cizí“ věci lehnout popelem.

Heydrich dobře věděl, jak je nebezpečné, když se dokumenty dostanou do cizích rukou. Proto vydal v roce 1936 pro gestapo příkaz, že „použití zostřených metod výslechů se nesmí v žádném případě dostat do spisů“.¹¹ Byl to šachový tah, který krvavým drábům po válce umožnil, aby popírali, že osobně vězně mučili. Na tajných zprávách SD o náladách v Praze vždy pravidelně stálo „na vlastní odpovědnost zničit“. Snad v tom byla

11/ P. Hoffmann, *Widerstand, Staatsstreich, Attentat. Der Kampf der Opposition gegen Hitler*, 3. vyd., Mnichov 1979, str. 641.

i stopa špatného svědomí, nikoli však kvůli nějaké vyšší morálce, nýbrž kvůli strachu, že by bylo možno člověka přistihnout při kriminálních machinacích.

Jako plánovač stále více expandujícího státu SS měl Heydrich dobrý čich na protivníky. Kdykoli se někde pohnulo něco, co by mu mohlo překážet, hned začal věřit, „co za tím je“. Jeho obraz člověka přednostně počítal s loutkami, které jsou vedeny jinými z temnoty. O svých domnělých hlavních nepřátelích, o politické (katolické) církvi, svobodném zednářství, židovství a marxismu neznal z vlastního poznání ani jediný názorový proud. Vše bylo vyčteno z tlustých složek spisů, u nichž dokázal vysedávat celé dny.

Sotva začal s budováním SD, naléhal na schůzce s vůdci SS, aby bylo i uvnitř SS zřízeno vlastní oddělení pro boj se špicly. A tak se již nikdo z vůdců SS nemohl odvážit vyjádřit jakékoli odchylné a nepohodlné myšlenky, neboť musel počítat s tím, že se do jeho blízkosti vetřel Heydrichův donašeč. Vedlo to k tomu, že i nejvyšší funkcionáři SS znejistili. Odhalené špicly svých protivníků Heydrich obvykle nelikvidoval, nýbrž se je pokoušel získat a ponechával je u odpůrců jako své lidi. Na jejich předchozí činnost se ovšem nezapomínalo, a proto je bylo třeba čas od času otestovat pomocí protišpiclů.

Kde jen Heydrich mohl, tam rozséval nedůvěru, protože ji vůči všem choval i sám. Dostal přezdívku „vrchní podezíratel“ (*Oberverdachtschöpfer*),¹² což však osobně nepokládal za nic trapného. Dr. Werner Best, Heydrichův dlouholetý nejbližší spolupracovník, o něm,

12/ G. Deschner, *Reinhard Heydrich*, str. 147.

třebaže až po válce, výstižně napsal: „Proto ke každému přistupoval zkoumavým, nedůvěřivým způsobem, což na něm bylo jako dominující rys hned nápadné.“¹³ Následků takové permanentní nedůvěry sice litoval, ale nedokázal se změnit. Měl proto kolem sebe jen patolízaly. Protože byl stejně jednoduchý jako jeho obrazy nepřátel, nazýval všechny potenciální opozičníky „křivými knížaty“. Jakmile se někomu tohoto označení dostalo, Heydrich ho izoloval. Nikdo z jeho úřadu a z oblasti jeho působnosti už s tímto „křivým knížetem“ nesměl hovořit ani se s ním stýkat, a to pod trestem vlastního vyloučení. Dotek podezřelého byl považován za nakažlivý: jako u nemoci.

Když se někdo jeho všestrannému slídění pokoušel vyhnout, Heydrich ještě přidal. Trpěl obavami, že by se někde mohlo přemýšlet nebo hovořit o něčem, o čem by se on nedozvěděl. Proto nechal ve své kanceláři instalovat odposlouchávací zařízení, které mohl při důležitých rozhovorech sám zapnout.¹⁴ Jeho touha pronásledovat přinášela děsivé plody: spolu s říšským kriminálním ředitelem Arthurem Nebem dal v Berlíně zřídit luxusní nevěstinec „Salon Kitty“, kde měly speciálně vyškolené prostitutky ve službách SD návštěvníky vyslýchat. Pikantní zvuky a rozhovory, získané odposlouchávacím zařízením, byly speciálně pro Heydricha sestříhány na gramofonové desky.

Pro boj se světem plným nepřátel mohl Heydrich

13/ Tamtéž, str. 145.

14/ F. Kersten, *Totenkopf und Treue. Heinrich Himmler ohne Uniform. Aus den Tagebuchblättern eines finnischen Medizinalrats*, Hamburk, bez datace (1952), str. 122n.